

SZŐNYI VIVIEN

EGY MOLDVAI CSÁNGÓMAGYAR FALU TÁNCKULTÚRÁJÁNAK ÉLETKOR SZERINTI TAGOLÓDÁSA

ABSZTRAKT: A moldvai csángó falvak társadalmi rendszere külön csoportokra osztható a közösség tagjainak életkora szerint. Az életszakaszokhoz eltérő társadalmi státusz tartozik, mely kifejezésre kerül a közösségi jellegű táncalkalmak során. A társadalmi státusz változása megmutatkozik a táncok formai és stiliztikai kivitelezésében, ez pedig összefüggésben áll a táncos viselkedésére vonatkozó, életkorának és családi állapotának megfelelő illemszabályokkal és normarendszerrel. Egy helyi szervezésű organikus táncalkalom szimbolikusan utal a közösség társadalmi rendszerére és generációs összetételére, ugyanakkor a közösség társas kapcsolatainak nyilvános reprezentálása, megerősítése és érvényesítése által hozzájárul a társadalmi struktúra folytonosságának fenntartásához. A holisztikus szemléletű kutatás a tánc kultúra látható és láthatatlan részeit olyan egymással összefüggő egészként értelmezi, amelynek minden eleme valamilyen funkcióval rendelkezik. A tanulmány célja ennek a funkcionális komplexitásnak a bemutatása, valamint a folyamatosan változó életkor és társadalmi státusz reprezentációs gyakorlatainak értelmezése a moldvai táncalkalmak szempontjából.

KULCSSZAVAK: moldvai csángó, életkor, családi állapot, reprezentáció, funkcionalizmus

Bevezetés

Jelen tanulmány témája egy 2015-ben megkezdett doktori kutatás részét képezi. A vizsgálat egy kelet-romániai magyar lakosságú település, Magyarfalu¹ tánc kultúrájának átalakulására fókuszál az 1940-es és 2010-es évek közötti időszakban. A táncolás mint szociokulturális gyakorlat társadalmi beágyazottságát ezen kutatómunka részeredményeivel szeretném szemléltetni, elsősorban az életkor és a társadalmi státuszváltozás táncban megfigyelhető reprezentatív gyakorlatainak keresztül.

A vizsgált település táncos eseményein való részvételi lehetőség korcsoportonként eltérő. A falu szóhasználatával élve a *gyermek (lányka; kölyök)*, a *fiatal* vagy *ifjú (cinka vagy leány; petes, triskás, cseléd vagy legény)*, az *ifjú házaspár (menyecske; emberecske)*, a *házaspár (asszony; ember)* és az *idős vagy öreg (bába; bacsó vagy bácsi)* különböző életkori kategóriába tartozik, ennek megfelelően más táncalkalmakon vesz/vehet részt, ahol „eltérő módon” táncol(hat). A közösség tagjainak életkora és a hozzá kapcsolódó társadalmi státusz, elsősorban a családi állapot, nagyban meghatározza a rájuk vonatkozó táncilletemet. Ezt íratlan szabályok olyan együtteseként értelmezhetjük, amely a táncoló viselkedését szabályozza, ugyanakkor összefüggésben áll a közösség vallási életével, morális normarendszerével, így korlátozó szereppel is bír. A tánc kultúra láthatatlan részéhez tartozó illemszabályok több esetben a táncok térbeli, formai és stilisztikai kivitelezésére vonatkoznak, ezáltal pedig a közösség társadalmi normarendszerének és mentalitásának reprezentatív, látható gyakorlataivá válnak.

Mindezeket figyelembe véve Magyarfalu táncalkalmait olyan komplex szociokulturális eseményekként értelmezhetjük, amelyek tükrözik a közösség társadalmi struktúráját, továbbá feltételezhetjük, hogy a táncok reprezentatív szerepük mellett mélyebb jelentéssel és funkcióval is rendelkeznek ebben a struktúrában. A felvázolt felvetések alapján a tanulmány célja választ találni a következő kérdésekre: a) Hogyan határozza meg az életkor a táncban való rész-

1 A település román neve Arini, mely Găiceana község részeként Románia északkeleti régiójához tartozó Bacău megyében helyezkedik el.

vétel lehetőségét Magyarfaluban?; b) Milyen térbeli, formai és stilisztikai változásokat idéz elő a táncokban az eltérő korcsoportokra vonatkozó táncillem?; c) Milyen funkciót tölt be az életkor és társadalmi státusz táncos reprezentálása a helyi közösség társadalmi struktúrájában?

Moldva és Magyarfalu

A kutatás által vizsgált régió a mai Romániához tartozó Moldva, azon belül pedig a Szeret folyó mentén található, magyar eredetű néprajzi csoportok (csángó magyarok és székelyes csángók)² által lakott térség. A 13. századtól Erdély középső részéről, a 18. században pedig a Székelyföldről érkeztek (települtek vagy menekültek) Moldvába magyarok, akik közül kb. 40-50.000-en beszélnek még ma is a magyar nyelvet.³ Római katolikus vallásúak, és ez – a lokális azonosság-tudat mellett – nemcsak identitásuk alappilléret jelenti,⁴ hanem meghatározza mentalitásukat és társadalmi normarendszerüket, valamint átszövi kultúrájuknak szinte minden szegmensét.⁵

Bákótól (Bacău) délkeleti irányban, a megyeközpontról mintegy 60 km-es távolságra fekszik Magyarfalu. A legutóbbi népszámlálás (2011) szerint a település lakossága 1295 fő, azonban a jelentős bel- és külföldi munkamigráció miatt ennek alig több, mint a fele él állandó jelleggel a faluban.⁶ Az itt lakók és dolgozók (főként nők) elsősorban mezőgazdasági munkával és állattenyésztéssel foglalkoznak, az ingázók (főként férfiak) pedig az építőiparban helyez-

2 A moldvai magyarság nem alkot egységes néprajzi csoportot, táji és etnikai szempontból több részre osztható. Nyelvjárási, kulturális és azonosságtudatbeli különbségek miatt két csoportról, moldvai magyarokról (vagy csángó magyarokról) és moldvai székelyekről (vagy székelyes csángókról) beszélhetünk. Tánzos 1997; Halász 1999, 33.; Pozsony 2005, 9.

3 Tánzos Vilmos 1992 és 1996 között végzett kutatásai szerint a kb. 240.000 fős moldvai katolikus közösségen belül még közel 62.000-en beszélnek magyar nyelven. Tánzos 1997. A magyar nyelvtudással rendelkezők száma azóta már jelentősen lecsökkent. Tánzos 2010, 145.

4 Pozsony 2005, 148–149.; Peti 2012, 43.

5 Kinda 2010, 23.

6 A helyi születésű néprajzkutató, Iancu Laura 700-800 főre becsüli a faluban lakók számát. Iancu 2011, 57.

kednek el. A munkamigrációval összefüggő anyagi gyarapodás miatt a helyiek hagyományos életmódja gyors átalakuláson megy keresztül a rendszerváltás óta. Románia európai uniós csatlakozása (2007) tovább növelte a magyarfalusiak külföldi munkavállalási lehetőségeit. A modernizáció azóta nemcsak a faluképen, a lakáskultúrán vagy egyéb anyagi javakban érhető tetten, hanem a helyiek gondolkodásmódját, gazdasági, társadalmi, kulturális és vallási életét is nagyban érinti.

Magyarfalu hagyományos tánckészletének általános vonásai

Martin György a moldvai csángók hagyományos táncait a magyar táncművelés keleti dialektusához sorolja. A táncok jellemző vonásai között említi a középkorias kollektivitást és a kötött szerkezetet, tánckészletüket pedig három csoportra osztja fel: körtáncokra, kör- és páros tánc ötvözetekre, valamint páros táncokra. Az egyszerű formakészletű lánc- és páros táncokból egy-egy faluban több tucatot, néhol 20-30-at is ismertek.⁷ Saját gyűjtéseim azt mutatják, hogy ez a szám jóval magasabb: Magyarfaluban több mint 50 táncot sikerült eddig összeírnom.

Ezen motívumismétlő vagy strófikus, szakaszos szerkezetű táncok eredete eltérő, többnyire balkáni, román, bolgár, ukrán, német és lengyel hatást figyelhetünk meg rajtuk.⁸ Belényesy Márta a bukovinai székelyek táncai kapcsán a következőket jegyzi meg: „Ahol évszázados társadalmi kontinuitás van, ott a táncok aránylag kisebb számával találkozunk, mint ott, ahol nagyobb mérvű rátelepedés tapasztalható. [...] Egy-egy népcsoport gazdasági problémáinak megoldása, amikor például munkakeresés közben kényszerülnek messze idegenbe, [...] táncanyagának szokatlan gazdagságát okozza.”⁹ Feltételezhetően

7 Martin 1996, 127.

8 Laknerné-Porvay 1986, 3.; Martin 1996, 127.

9 Belényesy 1958, 5.

Moldvában is annak köszönhető a nagyszámú táncrepertoár, hogy Bukovinához hasonlóan olyan átmeneti régióval van dolgunk, ahol különféle vallású, etnikumú, kulturális és társadalmi háttérű közösségek éltek és élnek egymás mellett a folyamatos betelepülések, belső migrációs folyamatok következtében.

Magyarfalú tradicionális tánckészlete alatt az adatközlők emlékezetében élő, vagy a paraszti táncművészetből máig fennmaradt és továbbhagyományozódott táncokat értem. Ezek közül a legtöbb a falusi és családi táncalkalmakon (például búcsú vagy lakodalom idején), valamint a helyi táncsoprot színpadi fellépésein figyelhető meg. Amit a magyar táncfolklorisztika *néptánc* alatt ért, azt Magyarfaluban *falusi tánc*nak vagy *populárnak* hívják. Utóbbi a néptánc román megfelelőjének, a *dans popular* kifejezésnek a rövidítése. A településen eddig 26 kör-, 16 páros, 3 sor-, valamint 10 szólisztikus jellegű¹⁰ táncról sikerült adatot gyűjtenem.

Ha a táncformát és az összekapaszkodási módot vesszük figyelembe a helyi táncrepertoár csoportosításakor, akkor a zárt körtáncot jelölhetjük meg a legjelentősebb táncművészként.¹¹ Táncművészeti szempontból a nyitott vagy zárt füzértáncok a középkorban éltek virágkorukat Európában.¹² A reneszánsz kori páros tánc divatok Nyugat-Európából kiindulva lassan kiszorították a lánctáncokat, ugyanakkor összetett történeti, gazdasági és társadalmi folyamatok együttes hatására Kelet- és Délkelet-Európában (főként a Balkánon) a körtáncművészet továbbra is fennmaradt,¹³ sőt, még napjainkban is egyeduralmúnak mondható a hagyományos táncrepertoárt ismerő közösségekben.¹⁴

10 A magyar nyelvterület legtöbb vidékén fellelhető improvizatív szólótáncokkal (például verbunk vagy legényes) a moldvai csángó településeken nem találkozunk. A szólisztikus jellegű táncok leginkább szertartásos, rituális funkcióval, maszkos alakoskodás formájában (medvés) vagy lakodalmi szokáskörnyezetben (*jocul găinii* ~ tyúktánc) fordulnak elő.

11 A körtánc mint táncforma vagy táncművészet elemzésére és értelmezésére már több hazai táncművészeti kutató is vállalkozott. Lányi–Martin–Pesovár 1983.; Ratkó 2007. Martin György *A magyar körtánc és európai rokonsága* című típusmonográfiája holisztikus és összehasonlító szemléletű, pontos történeti áttekintéssel és a női körtáncok precíz klasszifikációjával szolgál az olvasó számára, azonban figyelmen kívül hagyja a moldvai csángó körtáncokat. Martin 1979.

12 Martin 1978, 9.

13 Martin 1967, 123., Martin 1978, 10.

14 Lásd Bólya 2015.

Kutatási előzmények

A hazai tánc kutatás számára a rendszerváltás előtt azon Baranya megyei településeken adódott lehetőség a moldvai csángó tánc hagyományok vizsgálatára, ahová moldvaiak települtek a második világháborút követően.¹⁵ Az itt élők táncairól az 1950-es¹⁶ és az 1970-es években¹⁷ több filmfelvétel is készült, melyek a Zenetudományi Intézet Népzene- és Néptánc kutató Osztály és Archivum filmtárában hozzáférhetők.¹⁸ Moldvában rendezett filmes táncgyűjtésről három esetben van archívumi anyagunk: 1992-ben Somoskán, Klézsén, Külsőrekecsinben (Fundu Răcăciuni) és Magyarfaluban;¹⁹ 1993-ban Lujzikalagorban (Luizi-Călugăra) és Szabófalván (Săbăoani);²⁰ 2013-ban pedig újra Somoskán végeztek táncgyűjtést.²¹

A filmfelvételek elemzése és a kutatási eredmények nagy részének publikálása elmaradt, ez alól kivételt jelent Martin Györgynek a moldvai csángó táncokról írt – több kötetben is megjelenő – rövid összefoglalója,²² Péterbencze Anikó *Adatok a moldvai csángók folklórához – Táncok és táncos szokások a Bákó környéki falvakban* című tanulmánya²³ és e sorok szerzőjének további két közleménye.²⁴ Napjainkban három tánc kutató folytat doktori kutatómunkát a

15 Egyházaskozárra, Szárászra, Mekényesre és Bikalra a Bákó megyei Magyarfaluból, Lábnyikból (Vladnic), Pusztinából (Pustiana), Diószénből (Gioseni), Lészpedről (Lespezi), Pokolpatokról (Valea Mică) és Klézséből (Cleja) érkeztek családok. Domokos–Rajeczky 1956, 10.

16 Ft.172; Ft.213; Ft.214; Ft.215; Ft.216; Ft.314. Gyűjtők: Martin György, Lugossy Emma, Morvay Péter, Kertész Gyula, Balla Péter, Szóts István, Maác László.

17 Ft.953. Gyűjtők: Andrásfalvy Bertalan, Bodai József, Mészáros István, Kiss István.

18 Ugyancsak ebben a gyűjteményben található Pávai Istvánnak egy 1982-es klézsei rövidfilmjét (Ft.1135.), továbbá az 1990-es évekből több megrendezett táncgyűjtés és színpadi produkció felvételeit, melyek Magyarországon lettek rögzítve (Ft.1396; Ft.1405; Ft.1420.).

19 Ft.1425. Gyűjtők: Fügedi János, Felföldi László, Péterbencze Anikó, Papp Imre.

20 Ft.1438. Gyűjtők: Teszár Miklós, Kallós Zoltán, Domokos Mária, Németh István, Lénárt Andrea.

21 A film nyilvántartásba vétele jelenleg feldolgozás alatt van a Zenetudományi Intézet Népzene- és Néptánc kutató Osztályán. Gyűjtők: Varga Sándor, Kukár Barnabás Manó, Takács Gergely, Szőnyi Vivien.

22 Martin 1996, 127–129.

23 Péterbencze 1993.

24 Szőnyi 2014a., Szőnyi 2014b.

moldvai csángók körében,²⁵ és az újra beinduló tánczenei kutatások is azt vetítik előre,²⁶ hogy a közeljövőben pontosabb képet kaphatunk a hazai táncfolklorisztika által eddig „fehér foltként” számon tartott térség, Moldova tánckultúrájáról.

Kutatásmódszertan

A moldvai csángók néprajzi kutatásával 2012-ben kezdtem foglalkozni, azon belül Magyarfalu tánckultúráját 2015 óta vizsgálom. A kutatás módszertanát a településen végzett terepmunka²⁷ és a magyarországi archívumokban²⁸ folytatott adatgyűjtés határozza meg. A terepmunkák során az interjúkészítés mellett igyekeztem nagy hangsúlyt fektetni a résztvevő megfigyelésre, valamint a táncalkalmak „funkcionális” filmes rögzítésére. A helyi szervezésű táncos eseményeken nem töltöttem be szervező vagy kontrolláló szerepet, azokon meghívott vendégként, táncosként és kutatóként vettem részt. Az általam készített táncfilmek organikus táncalkalmak, tehát a vizsgált közösség által szervezett mulatságok táncrepertoárját dokumentálják. Ez a gyűjtési technika eltér a magyar táncfolklorisztika általános módszertanától, a kutató által szervezett táncfilmmezés gyakorlatától, ahol a táncosokat és a táncokat eredeti környezetükből kiszakítva örökítik meg.²⁹ Véleményem szerint, ha a kutatás a táncok formai elemzése mellett azok tartalmi és funkcionális értelmezésére is törekszik, akkor mindenképpen szükséges az adott táncalkalom saját kontextusában való megfigyelése, átélése,³⁰ fotózása és filmezése.

25 Péterbecze Anikó Somoskán és Klézsén, Botezatu Isabela Klézsén, Szőnyi Vivien pedig Magyarfaluban végez tánckutatást.

26 Lipták 2014., Lipták 2018.

27 2015 óta csaknem minden évszakban ellátogattam a településre. A legrövidebb terepmunkám egyhetes volt, míg a leghosszabb három hónapos.

28 Jelen tanulmányhoz a Zenetudományi Intézet Népzene- és Néptánckutató Osztály és Archívum film- és kéziratári anyagait használtam fel.

29 Szőnyi 2019, 43–44.

30 Ha a kutató táncstudása és a táncalkalom körülményei lehetővé teszik, érdemes táncolni a helyi közösség tagjaival, hiszen ekkor a kutató teste is adatgyűjtési eszközzé válik, s tapasztalatai tovább gyarapíthatják a helyi táncokról való ismereteit.

A téma értelmezési kerete

Az életkor táncformáló szerepének értelmezésére eddig nem fordítottak túl sok figyelmet a táncfolklorisztikai és táncantropológiai kutatások. Elsősorban a tánc-tanulás, a táncos szocializáció bemutatásakor került előtérbe az életkor, valamint a táncélet egyes részeinek (táncrendezés, táncos tisztségek) tárgyalásakor is olvashatunk elszórt észrevételeket a korosztály, a társadalmi státusz és a tánc kapcsolatáról.³¹ A tánc-kultúra korcsoport szerinti tagolódása a helyi közösségek társadalmi és kulturális életébe szervesen beépült, az adatközlők részéről többnyire reflektálatlan, nehezen verbalizálható, így a táncélet résztvevő megfigyelése nélkül könnyen elkerülheti a kutató figyelmét.³² A magyarfalusi tánc-kultúra értékrendszere, illemszabályai, belső szabályszerűségei nincsenek „kőbe vésve”, azokat a közösség fiatalabb tagjai a táncba nevelődés folyamán tanulják el az idősebbektől. Mindezek miatt nem elégedhetünk meg a tánc pusztá mozgásrendszerként való értelmezésével, a táncok kontextusára és a táncoló közösségre is figyelmet kell fordítanunk.

Az általam végzett kutatást a holisztikus és funkcionista szemléletmód határozza meg. A tanulmány a táncot tőkeszerzési eszközként, a táncolást szociokulturális gyakorlatként, a tánc-kultúrát pedig olyan társadalmi intézményként értelmezi, mely az ember alapszükségleteinek kielégítésén keresztül a közösségi élet harmonikus működésében, ezáltal pedig a társadalmi folytonosság megőrzésében játszik szerepet. Az itt felvázolt értelmezési keret miatt a kutatás a tánc- és gazdaságantropológia fogalmaira, valamint a brit szociokulturális antropológia funkcionista elméleti irányzataira³³ támaszkodik az értelmezés során.³⁴

31 A teljesség igénye nélkül: Fél 1941, 90–99.; Belényesi 1958, 48., 74–77.; Pesovár 1997, 17–71.; Kaposi 1999, 52–59.

32 A tánc-kultúra látható és láthatatlan részeinek elkülönítését lásd bővebben: Szőnyi 2019, 40–42.

33 A Bronisław Malinowski által kidolgozott biopszichológiai funkcionális elméletére gondolk. Úgy vélem, hogy a cselekvésközpontú funkcionista irányzat (Malinowski 1944.) a tánc és táncoló közösség mikroszintű vizsgálata során, míg a strukturális funkcionális gondolatok (Radcliffe-Brown 1958.) a lokális tánc-kultúra tágabb, makroszintű összefüggéseiben alkalmazhatók.

34 Lásd bővebben: Szőnyi 2018., Szőnyi 2020.

Az életkor, a családi állapot és a tánc kapcsolata

A következőkben egy általános leírással szeretném szemléltetni az életkor és a tánc kapcsolatát Magyarfaluban, figyelembe véve az adatközlők elbeszéléseit és a falu táncalkalmain résztvevő megfigyelőként szerzett tapasztalataimat. A két forráscsoportból származó információk relevanciája igencsak tág időkeretben mozog, hisz a 20. század közepétől egészen napjainkig terjed, azonban a kutatás eddigi eredményei azt mutatják, hogy noha a helyi táncélet és tánckészlet jelentős átalakuláson ment át ez idő alatt, az életkorra és családi állapotra vonatkozó táncillem kevésbé változott. Mindez azt sejteti, hogy a táncosok viselkedésére vonatkozó illemszabályok a falu (tánc)kultúrájának egy reflektálatlan, mélyebb, így lassabban változó részéhez tartoznak, és lényegi, szervesen beépült funkciót töltenek be a közösség társadalmi életében.

A magyar paraszti társadalomban a korcsoportok általános kategóriáit a gyermekek, fiatalok és öregek jelentik. Különbséget kell tennünk egy közösség demográfiai és társadalmi korszerkezete között. Előbbi számszerűen, életkor szerinti tagolódást jelent, utóbbi egy-egy korcsoporthoz rendelt társadalmi státuszok, pozíciók, rangok alapján osztályozza az embereket.³⁵ A tánckultúra vizsgálatakor a közösség társadalmi korszerkezetét érdemes figyelembe venni, mivel nem feltétlenül a táncos életévekben mérhető kora, inkább saját életszakaszához kapcsolódó társadalmi státusza, elsősorban családi állapota határozza meg a rá vonatkozó táncilletet.

Magyarfalu organikus táncalkalmain, tehát a lakodalmakon, a búcsúhoz vagy a kalendáriumi ünnepekhez kapcsolódó helyi bálokon, melyet a faluközösség tagjai vagy vezetői szerveznek, *gyermekek* nem lehetnek jelen. A tánctanulás már kisebb kortól megkezdődik, otthoni-családi vagy iskolai környezetben, azonban a kb. 4-14 év közötti *gyermekek* csak családi táncmultságokon

35 Faragó 2000, 397.

(keresztelő, születésnap), vagy szervezett táncelőadásokon mutathatják meg tánctudásukat nagyobb közönség előtt.³⁶

A nyilvános közösségi táncos eseményeken és a táncban való aktív részvétel a bérnialást követően, kb. 15 éves kortól megengedett. A pontos életkor személyenként eltérő, mivel a szertartást nem tartják meg minden évben a településen. Éppen ezért, a bérnialás inkább csak jelképes határvonalat jelent tánc szempontjából a *gyermek* és *ifjú* kategóriák között. Valójában a serdülőkort elért fiatalok³⁷ számítanak *ifjúnak* egészen házasságkötésükig, ők azok, akik csaknem minden táncalkalmon jelen lehetnek, és ott táncolhatnak is.

A házasulandó fiatalok életkora sokat változott az 1950-es évek óta, hisz amíg a 20. század közepén a lányok 18-19 éves, a legények pedig 22-23 éves korukra (a kötelező katonai szolgálatot követően) megházasodtak, addig ma már nem ritka, hogy a lányok csak 24-25, a fiúk pedig 28-29 évesen esküdnek meg. Noha a fiatalok az évek számát tekintve hosszabbra nyúlik, a táncosokra vonatkozó illemszabályok keveset változtak, mivel azok nem egy konkrét életkorhoz, hanem az adott személynek a közösség szociális hálózatában elfoglalt státuszához, mindenekelőtt családi állapotához kapcsolódnak.

Kiemelendő, hogy a heti rendszerességű, vasárnapi táncalkalmakon – melyek szervezése és tánckészlete sokat változott a tárgyalt 70 éves időintervallumon belül – csakis a *fiatalok* táncolhattak. Ezek a táncalkalmak az 1990-es évekig a településen belül zajlottak, így a *házasok* és *idősebbek* is részt vehettek rajtuk, azonban ők nem táncoltak, csak beszélgettek, iszogattak, figyelték a *fiatalokat* (*vigyázkodtak*). A rendszerváltást követően Moldvában is megjelentek a könnyűzenei szórakozóhelyek nagyobb községekben vagy városokban, és ennek hatására megszűntek a lokális szervezésű és lebonyolítású heti rendszerességű táncalkalmak. Ezekbe a klubokba vagy diszkókba Magyarfalui fiataljai még napjainkban is együtt járnak szórakozni, azonban az idősebb generáció ide már nem kíséri őket, így teljesen kiesnek a közösség felügyelete alól.

36 A faluban két gyermek néptáncsoport működik Bogdán Klára helyi hagyományőrző vezetésével és a magyar iskola támogatásával.

37 Több esetben a lányokra a menstruáció megindulása után, a fiúkra pedig az általános iskola elvégzését követően (*optából kiszaladt* ~ nyolc osztályt végzett) tekintenek *ifjúként*.

A házasságra lépők esetében két kategóriát különíthetünk el egymástól. *Fiatal házások*nak nevezik azokat, akiknek még nem született gyermekük. Ez általában 1-3 éves időszakot jelent, ekkor a fiatal házaspár – az *ifjúk*hoz hasonlóan – részt vehet minden táncalkalmon, amennyiben a kedve úgy tarja. Egy másik csoportot alkotnak azok a *házások*, akiknek már született gyermekük, ezáltal a közösség teljes jogú tagjaivá váltak. Ezt követően a heti rendszerességű táncalkalmakon ők már nem vesznek részt, csak a lakodalmakon és egy-egy nagyobb ünnepnaphoz kapcsolódó bálon.

Az ezt követő utolsó csoportba azok az *idősebb házások* vagy *öreg*ek tartoznak, akiknek már megházasodtak a gyermekeik. Ettől kezdve nekik már nem illik táncolni a bálokon sem, bár résztvevőként, megfigyelőként – ha azt a faluban szervezik – még jelen lehetnek. Az *öreg*eknek csak egyetlen táncos eseményen, a lakodalomban van lehetőségük aktívan bekapcsolódni a táncba.

A településen kis számban találkozhatunk házasulatlan vagy elvált emberekkel. Az ő esetükben a nemi tagolódás is szerepet játszik: egy házasulatlan vagy elvált férfi bálokon és lakodalmakban táncolhat, azonban egy hajadon vagy a házasság kötelékéből kilépett nőnek inkább csak a rokoni körben szervezett mulatságon van lehetősége táncolni. Az *özvegy*eknek, függetlenül a nemüktől, a házastárs halálát követő 40 napig semmilyen mulatságon sem illik részt venniük, a tánctilalmat a legtöbben egy évig is megtartják.

A magyarfalusi lakodalmak táncképe az életkor és a családi állapot tekintetében

A korcsoportokra vonatkozó illem táncformáló hatásait az általam 2015 és 2019 között dokumentált lakodalmak példáján keresztül kívánom szemléltetni, mivel ezek voltak azok a táncalkalmak, melyeken a faluközösségnek csaknem minden generációja, a *fiatalok*, a *házások* és az *idősek* is részt vettek, így lehetőségem volt a táncosokra vonatkozó belső szabályrendszert a saját szokáskörnyezetében megfigyelni.

Az emberi életfordulókhoz kapcsolódó táncalkalmak közül a lakodalom, helyi szóhasználattal élve a *nunta*³⁸ tekinthető a legjelentősebbnek. Magyarfaluban a lakodalom az 1950-es és 1970-es évek között háromnapos volt, általában télen, hétköznapokon tartották, amikor az esketés keddi vagy csütörtöki napra esett. A lakodalom első napját a *nyirásza*, azaz a menyasszony házánál tartották, ahová csak az ifjú pár még *házasulatlan* barátai és rokonai kaptak meghívást, a második napot pedig a *nyirel*, azaz a vőlegény házánál töltötték, ahol az egész faluközösség *házas* tagjai jelen voltak. A lakodalom harmadik napja volt az ún. *palakányia*, melynek alkalmával az ifjú pár szűkebb családi köre és az előkészületekben aktívan segítők elfogyasztották a lakodalomból megmaradt ételeket és tartottak maguknak egy külön mulatságot. Az 1970-es évektől az egyházi esküvő mellett megjelent a polgári esküvői szertartás is, amelyet az ún. *konónia*³⁹ táncmulatság követett. Ez az alkalom egy-két héttel megelőzte a templomi esküvőt, hétköznap és hétvégén is megtarthatták, de csak *fiatalok* vehettek rajta részt. A *konóniára* külön zenészeket fogadtak, vacsorát és egész estés táncmulatságot tartottak, továbbá megajándékozták a fiatal párt. Gyakorlatilag ennek hatására az egymás után három napig tartó lakodalom kétnaposra rövidült, mivel a menyasszony házánál tartott tánc helyét átvette a *konónia*. Az 1990-es évek óta a *konónia* mint önálló táncalkalom teljesen eltűnt a falu táncéletéből.⁴⁰ A polgári és egyházi esküvőt egy napon tartják, melyet egyesítés mulatság követ, és csak néhány kivételes esetben tartanak *palakányiát*. Napjainkban a lakodalmakat nyári időszakban, szombaton, a falu kultúrotthonában, a *káminban*⁴¹ szervezik meg, ahová a teljes faluközösség meghívást kap. Az itt felvázolt rövid áttekintés jól mutatja, hogy a rendszerváltás óta több generáció is részt vesz

38 A moldvai csángó falvakban a magyar *menyekező* vagy a román *nuntă* kifejezést használják a lakodalom megjelölésére.

39 A kifejezés a román *cununie civilă*, azaz polgári esküvő csángó tájnyelvi változatára vezethető vissza.

40 A *konónia* megszűnésének hátterében az akkori helyi plébános utasítása húzódik meg, ugyanis megtiltotta a fiataloknak a polgári esküvő megünneplését. A pap erkölcsi alapon magyarázta meg döntését, mivel úgy gondolta, a fiatal házások már a polgári esküvő után elhálják a nászéjszakát, azaz egy-két héttel később, a templomi esküvő alkalmával már nem tiszták Isten színe előtt. Erről bővebben: Szőnyi 2020, 162–163.

41 A román *cămin* (otthon) kifejezés helyi változata.

egyidejűleg a lakodalmakon, melyre azelőtt nem volt lehetőség, hisz a *fiatalok*, a *házasok* és az *öreg*ek más-más napon csatlakoztak a lakodalmi ünnepséghez.

Napjainkban a lakodalom alkalmával a násznép tagjai korosztályuk szerint kisebb-nagyobb csoportokat alkotnak, és ennek megfelelően elkülönülnek az ünnepi események alatt; a beszélgetés, az étkezés és a táncolás közben. Ahogy azt már fentebb olvashattuk, a moldvai csángók tánckészletének nagy részét körtáncok teszik ki, azonban páros táncokat is ismernek. Ezek mindegyike egy nagyobb, korosztályok tekintetében vegyes körtáncon belül valósul meg. Páros táncok esetében a *fiatalok* többnyire *fiatalokkal* táncolnak, ha van párkapcsolatuk, akkor pedig mindenki a saját barátjával vagy barátnőjével. Olykor előfordul, hogy fiatal fiúk felkérlik egy idősebb női rokonukat táncolni. A *házas* asszonyok férjükkel vagy egy rokonukkal táncolnak, míg a *házas* férfiak felkérhetik idősebb női rokonaikat is. Általánosságban elmondható, hogy a lányok és asszonyok saját nemük képviselőivel is járnak páros táncokat, mindenki a maga korosztályának megfelelően. Páros táncokat az igazán *idős* korosztály nem táncol, ők inkább a körtáncokban vesznek részt. Ezek alkalmával az életkornak és családi állapotnak megfelelően alkotnak kettő vagy akár több kört is a tánctéren. Legtöbbször koncentrikusan táncolnak, ahol az *ifjúk* a belső körben, míg a *házasok* és *idősebbek* a külső körben foglalnak helyet.⁴² A belső körben baráti, míg a külsőben rokoni kapcsolatok alapján rendezőnek egymás mellé a táncosok.

A közösség tagjainak viselkedésében és érzelmeik kifejezésében életkoruk szerint jelentős különbségeket láthatunk. Ez összefüggésben áll a rájuk vonatkozó illemszabályokkal, melyek meghatározzák a táncos reprezentációs eszköztárát, a táncok formai és stilisztikai kivitelezését. A fiatal *legények* tánca tűnik a legdinamikusabbnak és leglátványosabbnak, gesztusaik szélesek, összetett motivikájú figurákat táncolnak, a kört pedig gyorsan forgatják. Számukra megengedett a tánc közbeni *ihogtatás* (kiáltott rigmusok használata), füttyülés, tánckedvük hangos kifejezése. A belső körben táncolva szinte minden figyelem rájuk szegeződik, ők válnak a táncmulatság hangulatfokozóivá. A *fiatal ház*as férfiak még olykor beállnak közéjük a belső körbe, azonban első gyermekük

42 Más esetekben előfordul, hogy a táncosok nem korosztályonként, hanem nemenként alkotnak külön köröket.

megszületése után már „kiszorulnak” a külső körbe. Itt táncukat jóval szofisztikáltabb és energiatakarékosabb előadási stílus jellemezi, gesztusaik leszűkülnek, táncukat hanghatásokkal nem kísérik, azonban saját körükben aktív táncmodor jellemző rájuk.

A külső körben minden esetben sokkal többen vannak, mint a belsőben, hisz itt több generáció kap helyet, így a kör forgásának sebessége lelassul. Mindez azt is eredményezi, hogy a táncosok szorosabban állnak egymás mellett, és ezért széles kar- és lábgesztusok, valamint a táncok horizontális motívumdíszítése elmarad. A házasság férfiak inkább vertikálisan építik és bővítik motívumaikat, táncörömeiket pedig csukott szemmel, rövid és gyors fejcsóválással, fejrázással fejezik ki.⁴³ A *hajadon* lányok, a házasság asszonyok, valamint az *idős* férfiak és nők táncát a passzív, tiszta és elegáns stílus jellemezi, viselkedésük visszafogott és nyugodt, motívumkészletük jóval egyszerűbb, mint a *legényeké* vagy *házasság férfiaké*.

A magyarfalusi lakodalmakba még ma is meghívást kap a teljes faluközösség. A mulatság idején az ifjú házasság közelebbi családtagjainak – főleg, ha *disztraktív*⁴⁴ családról van szó – kezdeményező szerep jut, általában ők kezdik a táncokat, és a hangulat fokozása is az ő feladatuk. Tehát a táncok előadásmódját, stilisztikai kivitelezését a táncosok családi köteléke, az ünnepelt párhoz fűződő viszonya is meghatározza.

A lakodalmak vizsgálatánál maradván két fontosabb tisztségről, a házassági tanúkról, helyi szóhasználat szerint a keresztapáról és a keresztanyáról érdemes szót ejteni. A házasság fiatalokat általában velük egy korosztályba tartozó, ám már megházasodott pár „esketi”. Az ünnepség teljes ideje alatt *kendezőt* – régebben házi szövésű, ma már inkább készen vásárolt kendőt – visel a násznagy és a násznagyné, ezzel is kifejezve kiemelt szerepüket a lakodalomban. A táncba illik aktívan bekapcsolódniuk, azonban kezdeményező szerepüket nagyban meghatározza egyéni tánc tudásuk. Eddigi megfigyeléseim azt mutat-

43 Erre a transzszzerű állapot kifejezésére csak Magyarfaluban figyeltem fel a moldvai csángó települések között.

44 A táncolni szerető, igen nagy tánc kedvvel rendelkezőket nevezik *disztraktív*nek (*distractiv* ~ szórakoztató).

ják, hogy ha a keresztapa jó tánctudással bír, akkor zárt körtáncok esetében ő a tánckezdő, nyitott lánctáncoknál pedig a táncvezető. Gyakran párcserés megoldással élnek, a keresztapa a menyasszonnyal, a keresztanya pedig a vőlegénnyel páros táncot jár a kör(ök) közepén.

Az eddigiekben bemutatott reprezentációs eszköztár, mellyel a táncban résztvevők életkoruknak és családi állapotuknak megfelelően általánosan rendelkeznek, tovább lenne bővíthető személyenként vizsgálva, számításba véve az illető további szerepköreit a helyi közösség társadalmi életében. A tanulmány terjedelmi korlátai ennek részletezését nem teszik lehetővé, így a következőkben csak az életkor és a családi állapot reprezentálásának funkcióját próbálom meghatározni.

Az életkor és a társadalmi státusz táncos reprezentációjának szerepe

A vizsgált településen egy táncalkalom szimbolikusan utal a közösség generációs összetételére és a táncolók családi állapotára. A helyi táncok ismeretét és gyakorlását egy olyan nonverbális kommunikációs tevékenységként értelmezhetjük, mely az egyéni érzelmek és tudás kifejezése mellett szerepet játszik a társas kapcsolatok kialakításában és a helyi szocializációban. A tánc közben megfigyelhető közösségi szabály- és viszonyrendszer reprezentálása normaerősítő funkcióval bír; a táncolók változó társadalmi státuszának megmutatkozása pedig hozzájárul aktuális pozíciójuk legalizálásához, valamint a falu belső társadalmi hierarchiájának megszilárdításához. Átmeneti rítusok esetében, például a lakodalom alkalmával, az egyik korcsoportból és társadalmi státuszból a másikba történő zökkenőmentes áthaladást segíthetik olyan táncos gesztusok, mint a (már házas) keresztanya és a (frissen házasodott) menyasszony páros tánca.

A lakodalmakra vonatkozó táncillem be nem tartása, tehát a hagyományosnak tekinthető reprezentációs eszköztár nem megfelelő alkalmazása közvetlenül a táncalkalom során nem jár következményekkel. Később azonban, a mulatságot követően, a falu idősebb asszonyai megvetően kibeszélik azt a táncolót,

aki helytelenül viselkedett. Komolyabb erkölcsi norma áthágásakor a helyi pap is szót emelhet a vétkező viselkedése (részség, verekedés) ellen a vasárnapi prédikáció keretei között.⁴⁵ Mindez általában eljut az adott személyhez és családtagjaihoz, akikre a pletyka és a kipredikálás komoly pszichés nyomást gyakorol. A kibeszélés gyakorlata ezáltal a táncos etikett kontrolláló és rendfenntartó szerepét tölti be, és hozzájárul a helyi normák és íratlan szabályok megerősítéséhez.

Összefoglalás

A vizsgált településen a tánc erős társadalmi beágyazottságát igazolja az életkor, a családi állapot és a táncillem szoros kapcsolata. A szociokulturális gyakorlatként értelmezhető táncolás a közösség felügyelete alatt áll, formai és stilisztikai eszköztárát íratlan szabályok határozzák meg. A „helyes táncmód”, tehát a táncolókra vonatkozó szabályok betartása a közösség tagjainak életkorát, társadalmi státuszát és a közöttük lévő szociális viszonyt reprezentálja, legalizálja és megerősíti, így a szociális élet harmonikus működésében, ezáltal pedig a társadalmi folytonosság fenntartásában játszik szerepet. Mindez azt mutatja, hogy a tánc kultúra társadalmi intézmények komplex rendszerét rejt magában, melynek vizsgálata által a helyi közösség szociális hálójának, belső hierarchiájának és mentalitásának megismeréséhez juthatunk közelebb.

45 A moldvai csángó falvakban a helyi plébánost nagy tisztelet övezi, ő a vallási és közösségi élet első számú vezetője, az erkölcsi rend fenntartója. Kinda 2010, 116.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Belényesy 1958.** Belényesy Márta: *Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958.
- Bólya 2015.** Bólya Anna Mária: *Tánc a macedón szakrális hagyományban.* Doktori disszertáció. Debreceni Egyetem Néprajzi és Történelmi Doktori Iskola, Debrecen, 2015.
- Domokos–Rajeczky 1956.** Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjamin: *Csángó népzene I.* Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1956.
- Faragó 2000.** Faragó Tamás: Nemek, nemzedékek, rokonság, család. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Társadalom. Magyar néprajz VIII.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. 393–483.
- Fél 1941.** Fél Edit: *Kocs 1936-ban. Néprajzi monográfia.* A Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézete, Budapest, 1941.
- Halász 1999.** Halász Péter: Új szempontok a moldvai magyarok táji-etnikai tagozódásának vizsgálatához. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben.* A Magyarságkutatás könyvtára XXIII. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999. 33–54.
- Iancu 2011.** Iancu Laura: *Helyi vallás a moldvai Magyarfaluban. Néprajzi vizsgálat.* Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs, 2011.
- Kaposi 1999.** Kaposi Edit: *Bodrogeköz táncai és táncélete 1946–1948.* Planétás Kiadó, Budapest, 1999.
- Kinda 2010.** Kinda István: *Ellenőrzött közösségek. Szabályok, vétkek és büntetések a moldvai csángó falvakban.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2010.
- Laknerné–Porvay 1986.** Laknerné Brückler Andrea – Porvay József: *Az Egyházasközsáron élő moldvai csángók táncagyománya.* Szakdolgozat. Zenetudományi Intézet, Népzene- és Néptáncutató Osztály és Archívum, Kézirattár, Akt.1210, 1986. 1–26.
- Lányi–Martin–Pesovár 1983.** Lányi Ágoston – Martin György – Pesovár Ernő: *A körverbunk története, típusai és rokonsága.* Zeneműkiadó, Budapest, 1983.
- Lipták 2014.** Lipták Dániel: Egy moldvai csángó hegedűs dallamkincse. 1. rész. *Folkszemle*, 21. (2014) 1. sz. 40–43.

- Lipták 2018.** Lipták Dániel: „A csángó bomba nagyot robbant” – A moldvai táncház harminc éve Magyarországon. *Gramofon*, (2018) 2. sz. 40–43.
- Malinowski 1944.** Malinowski, Bronisław: *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1944.
- Martin 1967.** Martin György: Az improvizatív előadás szerepe a Kárpát-medence táncművészetében. *Táncművészeti Értesítő*, (1967) 3. sz. 118–125.
- Martin 1978.** Martin György: A magyar és a román táncfolklór viszonya az európai összefüggések tükrében. *Művelődés*, 31. (1978) 2. sz. 9–13.
- Martin 1979.** Martin György: *A magyar körtánc és európai rokonsága*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- Martin 1996.** Martin György: *Magyar tánc típusok és táncdialektusok*. Planétás Kiadó, Budapest, 1996.
- Pesovár 1997.** Pesovár Ernő: Táncélet és táncos szokások. In: Felföldi László – Pesovár Ernő (szerk.): *A magyar nép és nemzetiségeinek tánc hagyományai*. Planétás Kiadó, Budapest, 1997. 17–71.
- Peti 2012.** Peti Lehel: *A moldvai csángók népi vallásosságának imagisztikus rítusai*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012.
- Péterbencze 1993.** Péterbencze Anikó: Adatok a moldvai csángók folklórjához – Táncok és táncos szokások a Bákó környéki falvakban. In: Péterbencze Anikó (szerk.): „Moldovának szíp táiaind születem...”. *Magyarországi Csángó Fesztivál és Konferencia*. Csángó Fesztivál Kisebbségi Alapítvány, Jászberény, 1993. 68–90.
- Pozsony 2005.** Pozsony Ferenc: *A moldvai csángó magyarok*. Gondolat Kiadó, Európai Folklor Intézet, Budapest, 2005.
- Radcliffe-Brown 1958.** Radcliffe-Brown, Alfred Reginald: *Method in Social Anthropology: Selected Essays*. University Press of Chicago, Chicago, London, 1958.
- Ratkó 2007.** Ratkó Lujza: „Azért jöttem ide karikázni...”: A nagybőjti karikázó tartalmi elemzése. In: Barna Gábor – Csonka-Takács Eszter – Varga Sándor (szerk.): *Tánc hagyomány: Átadás és átvétel. Tanulmányok Felföldi László tiszteletére*. SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2007. 43–52.
- Szőnyi 2014a.** Szőnyi Vivien: A moldvai csángó magyar táncok funkcionális és

formai-stiláris változásai. In: Bolvári-Takács Gábor et al. (szerk.): *Alkotás – Befogadás – Kritika a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban*. Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 2014. 180–188.

Szőnyi 2014b. Szőnyi Vivien: A magyarországi táncművészet hatása egy moldvai csángó település táncművészetére. In: Vajda Zoltán (szerk.): *Tehetségek a tudomány horizontján. Válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos munkáiból*. SZTE BTK, Szeged, 2014. 295–309.

Szőnyi 2018. Szőnyi Vivien: The Social Embeddedness of the Dance Culture in a Moldavian Village. *Open Journal for Anthropological Studies*, 2. (2018) No. 2. pp. 37–52. <https://doi.org/10.32591/coas.ojas.0202.01037s>

Szőnyi 2019. Szőnyi Vivien: A funkcionális szemléletű táncművészet elméleti és módszertani alapjai. *Táncművészeti Közlemények*, 11. (2019) 1. sz. 38–47.

Szőnyi 2020. Szőnyi Vivien: Adaptációs gyakorlatok a moldvai Magyarfalui táncművészetében. In: Pál-Kovács Dóra – Szőnyi Vivien (szerk.): *A mozgás misztériuma. Tanulmányok Fügedi János tiszteletére*. L'Harmattan, Budapest, 2020. 152–172.

Tánczos 1997. Tánczos Vilmos: Hányan vannak a moldvai csángók? *Magyar Kisebbség*, 3. (1997.) 1–2. sz. <https://epa.oszk.hu/02100/02169/00006/M970134.HTM>; a letöltés időpontja: 2020. december 10.

Tánczos 2010. Tánczos Vilmos: A moldvai csángók magyar nyelvismerete 2008–2010-ben. *Magyar Kisebbség*, 15. (2010) 3–4. sz. 62–156.

Az Ft. jelzetű táncfilmek a Zenetudományi Intézet Népzene- és Néptáncutató Osztály és Archívum Filmtárában található. Online katalógus: http://db.zti.hu/neptanc_tudastar/filmek.asp; a letöltés időpontja: 2020. november 12.

